

ЗМІСТОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОВНІШНІХ ТА ВНУТРІШНІХ РИЗИКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНИХ ВИШІВ

У статті ідентифіковано та охарактеризовано зовнішні та внутрішні ризики, які виникають у діяльності аграрних вищих навчальних закладів освіти на основі застосування таких теоретичних методів, як аналіз, синтез, порівняння та узагальнення. Зокрема, розглянуто ризики нездатності забезпечити кількісного та якісного набору українських та іноземних студентів, нездатності забезпечити та підтримувати достатній обсяг фінансових ресурсів, матеріально-технічної бази, нездатності залучити та зберегти якісний професорсько-викладацький склад, неспроможності надання якісних освітніх послуг тощо. Встановлено, що вищезазначені ризики пов'язані між собою і можуть становити пряму загрозу репутації або іміджу аграрного вищого навчального закладу. Наведений нами профіль ризиків є базовим для аграрного університету в цілому, на основі якого можуть бути побудовані локальні реєстри ризиків факультетів, кафедр та інших підрозділів вишу.

Ключові слова: аграрні вищі навчальні заклади, ідентифікація ризиків, академічний ризик, зовнішні ризики, внутрішні ризики, діяльність університету, управління ризиками, зовнішнє мінливе середовище.

Постановка проблеми. Існує ряд факторів зовнішнього і внутрішнього середовища сектору вищої освіти, що впливають на стратегічний розвиток вищого навчального закладу та обумовлюють наявність ризикових ситуацій. Серед них такі: демографічні та технологічні зрушення, інформаційна революція, зміни у відносинах між ВНЗ і урядом, зміни пропорцій рівня попиту на фахівців на ринку праці й пропозиції, диверсифікація джерел фінансування, технологічна інфраструктура, нові технології навчання, нові організаційні структури, взаємодія та співробітництво з новими партнерами тощо [2]. Такі зміни вимагають адаптації університетів до нової ролі, яку вони змушені відігравати у сучасному суспільстві у зв'язку з процесами інтернаціоналізації, масовізації та фінансовою кризою у галузі вищої освіти. Але нова модель функціонування передбачає виникнення певних ризиків, з якими мають стикатися університети.

Аналіз актуальних досліджень. Здійснений аналіз наукової літератури з проблеми ідентифікації ризиків вищих навчальних закладів показав, що існують різні класифікації ризиків, які становлять загрозу функціонуванню вітчизняних університетів. У наукових розвідках таких науковців, як Л. Віткін, Г. Хімічева,

визначено ризики інноваційної діяльності вищих навчальних закладів та фактори, що їх спричиняють. Науковцями А. Єлесіною та Л. Сергєєвою проаналізовано умови виникнення внутрішніх ризиків вищих навчальних закладів, їх наслідки для функціонування освітньої установи та розроблено механізми управління кожним таким ризиком. Незважаючи на певну кількість досліджень і напрацювань у сфері педагогічної ризикології, недостатньо вивченим питанням є дослідження ризиків вищих навчальних закладів України, зокрема аграрних вишів. Університети, професорсько-викладацький склад та студенти мають недостатню поінформованість про спектр ризиків, яким вони і середовище їх перебування піддаються.

Мета статті – визначити та охарактеризувати зовнішні та внутрішні ризики у діяльності аграрних вишів.

Методи дослідження. Для реалізації сформульованої мети використано систему взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих методів, зокрема загальнонаукових – аналіз, синтез, порівняння та узагальнення, що дали змогу з'ясувати особливості зовнішніх та внутрішніх ризиків, що виникають у діяльності аграрних вишів.

Виклад основного матеріалу. Діяльність аграрного університету, як і будь-якої освітньої установи, завжди пов'язана з більшим чи меншим рівнем невизначеності, тобто підлягає впливу ризиків, що можуть виникнути на різних етапах функціонування вищого навчального закладу. Цілі, що ставить перед собою університет на конкретному етапі своєї діяльності, так чи інакше вступають у протиріччя з можливими ризиками, що супроводжують його на шляху їх реалізації. Академічний ландшафт аграрного вищого навчального закладу піддається внутрішнім та зовнішнім ризикам.

Під академічним ризиком пропонується розглядати можливість (небезпеки) отримання незапланованого результату внаслідок впливу неочікуваних подій, зумовлених невизначеністю внутрішніх і зовнішніх умов діяльності освітньої установи [1, 33]. У нормативних документах деяких британських університетів, де ризик-менеджмент ефективно впроваджено у систему корпоративного

управління, ризик зазначено як невизначеність, пов'язана з потенційною невдачею процесів, спрямованих на запобігання передбачуваних несприятливих подій або адекватного реагування на потенційний вплив такої невизначеності. Ризик може виникнути через внутрішні недоліки або зовнішні загрози [5].

Наявні або потенційні зовнішні ризики університетської діяльності пов'язані з факторами макроекономічного рівня та оперативним реагуванням університету на зміни у зовнішньому середовищі. Такі ризики виникають внаслідок несумісності стратегічних цілей та місії вишу, а також стратегій, розроблених для досягнення таких цілей; ресурсів, задіяних для досягнення цілей; якості їх реалізації. Вплив зовнішніх ризиків на ефективність функціонування університету досить високий, тому управляти такими ризиками найскладніше, а іноді й неможливо. Мінімізація наслідків зовнішніх ризиків в будь-якому випадку потребує консультацій з зовнішніми партнерами, такими як місцеві органи влади, сторонні організації, вітчизняні та зарубіжні партнери, інвестори тощо. До внутрішніх належать ризики, що виникають безпосередньо у зв'язку з діяльністю аграрного вищого навчального закладу. Неефективність внутрішніх процесів, дій людей і систем є результатом виникнення такого роду ризиків. Університет є власником внутрішніх ризиків і несе повну відповідальність за управління ними. Порівняно із зовнішніми, внутрішні ризики краще піддаються ідентифікації та оцінці. У контексті досліджуваної проблеми слід зазначити, що всі ці ризики пов'язані між собою, тобто виникнення зовнішніх ризиків передбачає появу ризиків, які загрожують внутрішньому середовищу вищого навчального закладу.

Таблиця 1

Основні ризики діяльності аграрних університетів

Зовнішні ризики	Внутрішні ризики
Економічна криза	Недостатній контингент абітурієнтів
Залежність від світових тенденцій економічного розвитку	Відток існуючих студентів
Демографічна криза	Неефективність профорієнтаційної роботи
Недостатній обсяг державного фінансування	Висока ціна освітніх послуг
Зміна кон'юнктури ринку праці	Неефективне використання бюджетних коштів
Нормативний ризик	Втрата репутації ВНЗ

Конкуренція	Неефективна кадрова політика (підвищення кваліфікації викладачів, програми обміну викладачами, залучення сторонніх спеціалістів тощо)
Зміна психологічного клімату в суспільстві	Недостатній розвиток матеріально-технічної бази
Зміна форми власності вишу	Зниження якості освітніх послуг

Вищі навчальні заклади, серед яких аграрні університети, опинилися в ситуації постійної напруженості між зовнішнім тиском упровадження змін і внутрішнім опором таким змінам задля збереження їх індивідуальності, традиційних цінностей, режиму роботи та характеру функціонування. В умовах зовнішнього мінливого середовища і, відповідно, зростаючих вимог до адаптаційної можливості вишів, збільшується і кількість ризиків, яким вони піддаються. В умовах фінансово-економічної кризи в Україні спостерігається значне скорочення обсягів державного фінансування діяльності аграрних вишів, тому фінансовий ризик вважається одним із основних. До такого ризику належить: диверсифікація джерел фінансування, нездатність отримати достатній обсяг державних коштів порівняно з попередніми роками, неефективне використання бюджетних коштів, втрата грошових коштів під час проведення інвестиційної та інноваційної діяльності [4, 81], недобір студентів, які навчаються на комерційній основі, нерівномірне надходження грошових коштів та інші.

Наступний ризик діяльності аграрних вищих навчальних закладів по пріоритетності – рекрутинговий ризик, що містить такі складові, як недостатній контингент українських та іноземних абітурієнтів, недобір студентів бакалаврату, недобір студентів до магістратури, відток існуючих студентів, нерівність доступу до вищої освіти тощо. Неефективна політика з боку держави, жорсткі умови вступу до ВНЗ, недорозвинений бренд університету, фінансова неспроможність населення в отриманні освітніх послуг за високою ціною тощо – це ті чинники, що обумовлюють виникнення вищезазначеного типу ризику. Рекрутинговий ризик є наслідком ризику демографічної кризи. Складності для аграрних вищих

навчальних закладів, пов'язані з демографією, полягають у загрозі зниження конкурсу та недобору студентів [3, 144].

Існує вірогідність виникнення ризику зниження якості освітніх послуг у зв'язку з нездатністю залучити або зберегти якісний студентський контингент, професорсько-викладацький склад. Вищезазначений тип ризику може реалізуватися внаслідок ризику недостатнього розвитку матеріально-технічної бази або ризику ресурсної незабезпеченості університетського середовища, а також ризику неефективної кадрової політика (підвищення кваліфікації викладачів, програми обміну викладачами, залучення сторонніх спеціалістів тощо).

Слід зауважити, що рекрутинговий ризик напряму залежить від ризику неефективності профорієнтаційної роботи, що проводиться переважно серед випускників шкіл. Складовою цього типу ризику є недостатня поінформованість про професії, що можуть бути отримані після закінчення аграрного вишу, нездатність допомогти учням в обґрунтованому виборі професії, нездатність сформулювати переконаність учнів у правильному виборі професії, що відповідає їх особистим можливостям і потребам місцевості, в якій вони живуть.

Наслідками зменшення студентського контингенту є посиленна конкуренція між вищими навчальними закладами за кожного абітурієнта з метою залучення його до вступу на навчання. Тому наступним по пріоритетності є ризик конкурентного тиску з боку інших вищих навчальних закладів (запровадження навчальних програм, надання освітніх послуг тощо). Аграрним університетам доводиться конкурувати на ринку освітніх послуг з тими університетами, які пропонують широкий спектр престижних і затребуваних спеціальностей для різних галузей виробництва, не лише для аграрного сектору. Ризик конкуренції супроводжується ризиком зміни кон'юнктури ринку праці. Цей тип ризику полягає в існуванні загрози появи нових професій, що можуть стати заміниками існуючих спеціальностей та кваліфікацій випускників аграрного університету.

Нормативний ризик або ризик зміни у законодавчо-нормативній базі в галузі вищої освіти впливає на відповідність законам та нормативним актам,

встановленим державними та регулюючими органами, а також внутрішній політиці і процедурам аграрного вишу, що стосуються безпеки, конфлікту інтересів тощо. Виникнення такого ризику може призвести до заморожування бюджетів, програм тощо.

У контексті досліджуваної проблеми слід зауважити, що всі вищезазначені ризики, які виникають у діяльності аграрного вищого навчального закладу, можуть негативно позначитися на його іміджі, що, у свою чергу, призведе до появи ризику втрати репутації і падіння престижності навчального закладу на ринку праці. Репутаційний ризик визначається як «загроза бренду» університету і може перешкоджати залученню кращих викладачів, науковців та студентів.

Висновки. Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, можна констатувати, що перетворення університету та всіх його підрозділів на гнучку організацію, що в змозі стратегічно мислити і діяти, постійно супроводжується певними ризиками. Тому одне із основних завдань аграрного вищого навчального закладу в швидко мінливих умовах його функціонування полягає в ідентифікації ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища і швидкому реагуванні на такі загрози. Фінансовий, нормативний, репутаційний ризики, а також ризики, пов'язані з економічною та демографічною кризою, освітньою діяльністю, студентським досвідом, ресурсним забезпеченням, профорієнтаційною роботою, зміною кон'юнктури ринку праці, конкуренцією – це ті ризики, що виникають внаслідок динамічного характеру поведінки системи аграрного вищого навчального закладу з урахуванням умов зовнішнього середовища. Виникнення внутрішніх ризиків є наслідком появи зовнішніх загроз, тому всі ці ризики взаємопов'язані та взаємозалежні.

Перспективи подальших наукових розвідок. У подальших дослідженнях вважаємо за доцільне визначити можливості розвитку методології управління ризиками аграрних вищих навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ключкова Т. І. Менеджмент ризиків у вищій освіті: характеристика понятійно-термінологічного апарату / Т. І. Ключкова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – Суми, 2014. – № 10 (44). – С. 30–38
2. Ключкова Т. І. Тенденції розвитку менеджменту ризиків в університетах Великої Британії : дис. канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Т. І. Ключкова. – Суми, 2015. – 251 с.
3. Сергеева Л. Н. Особливості внутрішніх ризиків ВНЗ із точки зору управління / Л. Н. Сергеева, А. А. Єлесіна // Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць. Економічні науки. – 2012. – № 3 (15). – С. 140–147.
4. Хімічева Г. І. Аналіз і обґрунтування ризиків інноваційної діяльності ВНЗ / Г. І. Хімічева, Л. М. Віткін, О. В. Бобрусь // Вісник НТУ «ХПІ». – 2013. – № 56 (1029). – С. 76–83
5. Risk Management: University of St Andrews [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.st-andrews.ac.uk/media/environmental-health-and-safety/services/ehss/2013.01%20Risk%20Management%20Policy.pdf>

РЕЗЮМЕ

Т.И. Ключкова. Содержательная характеристика внешних и внутренних рисков в деятельности аграрных вузов.

В статье идентифицированы и охарактеризованы внешние и внутренние риски, которые возникают в деятельности аграрных высших учебных заведений на основе применения таких теоретических методов, как анализ, синтез, сравнение и обобщение. В частности, рассмотрены риски неспособности обеспечить количественный и качественный набор украинских и иностранных студентов, неспособности обеспечить и поддерживать достаточный объем финансовых ресурсов, материально-технической базы, неспособности привлечь и сохранить качественный профессорско-преподавательский состав, неспособности предоставления качественных образовательных услуг и др. Установлено, что вышеуказанные риски связаны между собой и могут составлять непосредственную угрозу репутации или имиджу аграрного высшего учебного заведения. Представленный профиль рисков является базовым для аграрного университета в целом, на основе которого могут быть сформированы локальные реестры рисков факультетов, кафедр и других подразделений вуза.

Ключевые слова: аграрные высшие учебные заведения, идентификация рисков, академический риск, внешние риски, внутренние риски, деятельность университета, управление рисками, изменчивая внешняя среда.

SUMMARY

T.I. Klochko. Contextual characteristics of external and internal risks in the activities of the agrarian higher education institutions.

The article focuses on the identification and analysis of external and internal risks that may arise in the operational activities of faculty, department and other structural subdivisions of the agrarian higher educational institutions. The theoretical methods such as analysis, synthesis, comparison and generalization have been applied in order to meet the goal of this paper.

Transformation of agrarian university and all its units into a flexible organization able to think strategically and act decisively is constantly accompanied by certain risks. Therefore, one of the main tasks of the agrarian higher educational institutions under rapidly changing conditions of their functioning is to identify risks of internal and external environment and immediate response to such threats. Internal and external risks are listed according to the severity of their impact on universities.

Financial, regulatory, reputational risks and the risks associated with the economic and demographic crisis, changes in labor market conditions, competition, learning and teaching process, staffing, resources, occupational guidance are those risks that might occur as a result of the dynamic behavior of the agrarian higher education institutions. A reduction in income is a key risk with serious implications for the university's financial position and its reputation. Public cuts in funding or inadequate government funding would limit the university's opportunities and the ability to attract top quality staff and students. The deepening of an economic crisis could reduce public sector funding and reduce family resources for educational purposes. This could adversely affect recruitment. Lower student recruitment and retention, failure to attract sufficiently high quality student intake and failure to attract sufficient domestic and overseas students are included as a compound of the recruitment risk, which may have serious impact on the university operation. Failure to attract academic staff of sufficient calibre and standing, and staff cuts would lead to inadequate teaching and failure to meet teaching quality expectations of students. Poor student experience and reduction in quality of education offered are the risks that may trigger damage to reputation of the agrarian higher educational institutions. Risk of increasing competition is the external threat which makes universities take all the measures in order to remain competitive among different higher educational establishment that train specialists not only for the agrarian sector. There is a risk that competitors will move ahead in reputation, quality of academic output in research and education, financial capacity and physical resource.

It should be mentioned that the emergence of internal risks is a direct consequence of the emergence of external threats, so all of these risks are interlinked and interrelated.

These findings could direct further research that seems essential for better understanding of the methodologies and tools for academic risk management in the Ukrainian agrarian higher school.

Keywords: *agrarian higher education institutions, risk identification, academic risk, external risks, internal risks, university's operation, risk management, dynamic environment.*